

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 418

Gospodarka przestrzenna

Aktualne aspekty polityki

społeczno-gospodarczej i przestrzennej

Contemporary Problems of Socio-economic
and Spatial Policy

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Justyna Mroczkowska
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-563-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Krzysztof Balcerek, Robert Masztalski: Ocena ruchu inwestycyjnego na obszarach oddziaływania dużego miasta na przykładzie wydanych w gminie Długołęka pozwoleń na budowę i decyzji o warunkach zabudowy / Assessment of investment dynamics on the city's impact area on the example of building permits in gmina Długołęka and conditions of building development	11
Bartosz Bartosiewicz: Polityka rozwoju lokalnego w kurczących się małych miastach / Local development policy in shrinking small towns.....	22
Magdalena Belof: Wrocławski obszar metropolitalny jako laboratorium planowania w obszarach funkcjonalnych / Wrocław metropolitan area as a laboratory of planning for functional areas	32
Henryk Brandenburg, Katarzyna Ficek-Wojciuch, Marek Magdoń, Przemysław Sekuła: Interesariusze projektów publicznych – sukces projektu publicznego w ujęciu specjalistów od zarządzania projektami / Public projects' stakeholders – success of public project according to the project management specialists	41
Marcin Feltynowski: Unsustainable spatial planning – the example of communities of the central region / Niezrównoważone planowanie przestrzenne – przykład gmin regionu centralnego	52
Zbigniew Forycki: Metody pomiaru efektywności projektów innowacyjnych / Methods in assessment of the efficiency of innovative projects.....	61
Anna Golejewska, Dorota Czyżewska: Smart specialisation in the regions of eastern Poland – case study / Inteligentne specjalizacje w województwach Polski Wschodniej – studium przypadku	69
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Klaster Polski Radon elementem innowacyjnej współpracy na rzecz rozwoju turystyki uzdrowiskowej w województwie dolnośląskim / Polish Cluster Radon as the element of innovative cooperation for the development of SPA tourism in Lower Silesia region	78
Ewa Gralik-Żmudzińska: Przekształcenie samodzielnego publicznego zespołu opieki zdrowotnej jako proces decyzyjny organów powiatu jeleniogórskiego / Conversion of a public, independent health care complex as a decision-making process of Jelenia Góra district's authorities.....	88
Arkadiusz Halama: Ocena wartości rekreacyjnej zbiornika „Wilkówka” / Assessment of the recreational value of water reservoir „Wilkówka”	99

Maria Heldak: Zasady nabywania gruntów pod drogi publiczne w Polsce / The principles of land acquisition for public roads in Poland.....	107
Marian Kachniarz, Kacper Siwek: Wydajność pracy w samorządzie terytorialnym / Labour productivity in local government.....	117
Wojciech Kisiała: Zmiany nierówności poziomu rozwoju gospodarczego powiatów w Polsce – konwergencja czy dywergencja? / Changes in the level of economic inequalities across poviats in Poland – convergence or divergence?.....	127
Dariusz Klimek: Wpływ imigracji zarobkowej na rozwój gospodarczy kraju i regionów / Effect of labor migration on economic development of the country and the regions.....	136
Lidia Kłos: Rzeczowo-ekologiczne efekty realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych / Material and ecological aspects of the implementation of the National Program of the Municipal Wastewater Treatment.....	145
Janusz Kot, Ewa Kraska: Władze lokalne i regionalne jako animator tworzenia, funkcjonowania i rozwoju klastrów (na przykładzie województwa świętokrzyskiego) / Local and regional authorities as facilitators for the formation, operation and development of clusters (with examples from the Świętokrzyskie Province).....	156
Krzysztof Krzyżak: Dysfunkcje w wykonywaniu usług publicznych – przykład budowy i eksploatacji oświetlenia miejsc publicznych / Dysfunctions in the performance of public services – example of building and exploitation of the lighting of public areas.....	167
Alina Kulczyk-Dynowska: Przestrzenne i finansowe aspekty funkcjonowania obszaru chronionego – przykład Kampinoskiego Parku Narodowego / Spatial and financial aspects of the activity of protected area on the example of Kampinos National Park.....	179
Alina Kulczyk-Dynowska: Przestrzenne i finansowe aspekty funkcjonowania obszaru chronionego – przykład Wolińskiego Parku Narodowego / Spatial and financial aspects of the activity of protected area on the example of Wolin National Park.....	188
Zbigniew Kuriata: Zarządzanie krajobrazem kulturowym Polanowic, gmina Byczyna – wizja mieszkańców wsi / Cultural landscape management in Polanowice, Byczyna municipality – vision of village residents.....	198
Tadeusz Lasota, Leszek Stanek: Analiza rynku nieruchomości powiatu wrocławskiego na tle studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin / Analysis of the real estate market of the poviats Wrocław on the background of studies of conditions and directions of spatial development of municipalities.....	209
Grażyna Leśniewska: Przemoc ekonomiczna wobec kobiet – przezroczysty problem / Economic violence against women – the transparent problem..	219

Jerzy Ładysz, Magdalena Mayer: Czynniki i przejawy suburbanizacji post-industrialnej w miastach średnich województwa dolnośląskiego na przykładzie Bolesławca i Jeleniej Góry / Factors and consequences of post-industrial suburbanization in towns of Lower Silesia on the example of Bolesławiec and Jelenia Góra.....	226
Urszula Markowska-Przybyła: Determinanty kapitału społecznego w kontekście możliwości oddziaływania władz publicznych / Determinants of social capital in the context of the ability to influence by the public authorities.....	240
Piotr Paczowski: Dialog obywatelski kreatorem rozwoju lokalnego / Civil dialogue as a creator of local development	252
Sławomir Palicki, Paulina Stachowska: Estetyzacja artystyczna w procesach rewitalizacji miast / Artistic aesthetization in urban revitalization processes	264
Zbigniew Piepiora: Przeciwdziałanie skutkom powodzi i susz w województwie lubelskim / The counteraction of floods' and droughts' effects in Lublin voivodeship.....	274
Katarzyna Przybyła: Wpływ Kamiennogórskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Małej Przedsiębiorczości na rozwój Jeleniej Góry i powiatu jeleniogórskiego / The impact of the Kamienna Góra Small Enterprise Special Economic Zone on the development of Jelenia Góra and the Jelenia Góra powiat	285
Beata Rosicka: Funkcja turystyczna sudeckich obiektów podziemnych z czasów II wojny światowej / Tourist function of the underground facilities from the word war II in the Sudetes	294
Kacper Siwek: Aglomeracja wałbrzyska w świetle teorii sieci – wybrane zagadnienia / The Wałbrzych agglomeration in the light of network theory – selected issues.....	302
Anna Skorwider-Namiołko, Jarosław Skorwider-Namiołko: Poziom rozwoju gospodarki odpadami na obszarach atrakcyjnych turystycznie / The level of waste management development in the touristic areas.....	311
Beata Skubiak, Barbara Kryk: Tworzenie potencjału rozwojowego obszarów problemowych na przykładzie województwa zachodniopomorskiego / Creation of the development potential of problem areas on the example of West Pomeranian voivodeship.....	318
Olimpia Stanaszek: Zagospodarowanie przestrzenne terenów o wysokiej wartości kulturowej – na przykładzie translokacji zabudowy łużyckiej Zagrody Kołodzieja / Land management on the areas of high cultural value – on the example of translocation of Lausitz building “Kołodziej Hut”	329
Marta Szaja: Wpływ wybranych aspektów przestrzennych na rozwój społeczno-gospodarczy samorządów gminnych – na przykładzie gmin nadmorskich województwa zachodniopomorskiego / The influence of chosen spa-	

tial aspects on socio-economic development of local self-governments – the example of maritime communes of the West Pomeranian voivodeship)	340
Beata Warczewska: Przekształcenia struktury funkcjonalno-przestrzennej miejscowości zlokalizowanych w granicach parku krajobrazowego / Transformation of the functional and spatial structure of villages located in the borders of landscape park	350
Beata Wieteska-Rosiak: Kierunki rozwoju transportu zrównoważonego w miastach w kontekście zmian klimatu / Directions of sustainable transportation development in the context of climate change	362

Wprowadzenie

Artykuły zamieszczone w niniejszym, piętnastym zeszycie „Gospodarki Przestrzennej”, przygotowanym w Katedrze Gospodarki Przestrzennej Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, poświęcone są wybranym problemom planowania i zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie publikowane teksty odzwierciedlają aktualne problemy badawcze Autorów z rozmaitych dziedzin gospodarki przestrzennej. W zeszycie zaprezentowano wyniki badań naukowych dotyczących takich obszarów gospodarki przestrzennej, jak: kurczące się małe miasta, obszary metropolitalne, efektywność projektów innowacyjnych, turystyka uzdrowskowa, wartość rekreacyjna zbiorników wodnych, wydajność pracy w samorządzie terytorialnym, klastry, potencjał rozwojowy obszarów problemowych, zarządzanie krajobrazem kulturowym na obszarach wiejskich, czynniki i przejawy suburbanizacji postindustrialnej, inwestycje na obszarach oddziaływania dużych miast, funkcja turystyczna obiektów podziemnych, transport zrównoważony w miastach i inne. Treści zawarte w artykułach stanowią osobiste poglądy Autorów na przedstawione w nich problemy. Każdy artykuł podlegał recenzowaniu przez dwóch recenzentów z wiodących ośrodków naukowych w kraju.

Wyrażamy przekonanie, że publikacja ta będzie stanowiła istotny wkład w rozwój gospodarki przestrzennej jako interdyscyplinarnej dziedziny wiedzy, będzie także inspiracją do dalszych badań i analiz porównawczych. Większość artykułów, oprócz wartości czysto naukowej, ma także walor aplikacyjny. Pozwala to z optymizmem spoglądać w przyszłość tej szybko rozwijającej się dziedziny naukowej, jaką jest gospodarka przestrzenna.

W imieniu Komitetu Redakcyjnego

Jacek Potocki, Jerzy Ładysz

Zbigniew Kuriata

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
zbigniew.kuriata@up.wroc.pl

**ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM
POLANOWIC, GMINA BYCZYNA –
WIZJA MIESZKAŃCÓW WSI**

**MANAGING CULTURAL LANDSCAPE
IN POLANOWICE, BYCZYNA MUNICIPALITY –
THE VISION OF VILLAGE RESIDENTS**

DOI: 10.15611/pn.2016.418.20

JEL Classification: Y800

Streszczenie: Dotychczasowy rozwój wsi przebiegał bardzo naturalnie, szanując zastane wartości, łącząc harmonijnie krajobraz zurbanizowany z otoczeniem. Gwałtowne zmiany krajobrazu wiejskiego ostatnich lat zmuszają do szukania takich rozwiązań, które pozwolą na zahamowanie jego degradacji. Ważne staje się podnoszenie świadomości społeczności lokalnych i włączanie ich do działań na rzecz ochrony przestrzeni, w której żyją. W pracy zaprezentowane zostały wyniki badań, jakie zrealizowano we wsi Polanowice, gmina Byczyna, dotyczące postrzegania tej miejscowości przez jej mieszkańców. Na bazie przeprowadzonych ankiet określono preferencje ankietowanych osób co do kierunku rozwoju wsi oraz kultywowania szeroko pojętej tradycji. Tak rozumiana partycypacja społeczna daje możliwości podejmowania właściwych decyzji na etapie opracowywania planów rozwoju miejscowości, a w konsekwencji prawidłowego zarządzania krajobrazem.

Słowa kluczowe: krajobraz wiejski, elementy charakterystyczne, tradycja wiejska.

Summary: The hitherto development of the village has been natural and respectful of the existing values combining the urbanized landscape with the surroundings. The rapid changes ongoing in rural landscape of the recent years create the necessity to seek solutions that would stop its degradation. What gains importance is the increasing awareness of local communities and including them into actions aiming to protect their living space. This work presents the results of the research conducted in the village of Polanowice, Byczyna Municipality concerning the local inhabitants' perception of the village they live in. The conducted survey questionnaire found people's preferences as to the way of the village development and cultivation of the broadly understood tradition. Social participation understood in this way creates possibilities of right decision making for area development plans and consequently proper landscape management.

Keywords: rural landscape, characteristic elements, rural tradition.

1. Wstęp

Obraz wsi cichej i spokojnej, pełnej harmonii i piękna, który nosimy gdzieś w pamięci, czy to za sprawą opowieści naszych rodziców, starych zdjęć, obrazów czy filmów temu poświęconych, czy może gdzieś takie miejsca udało się nam w przeszłości zobaczyć, jest już rzadkością. Czasami udaje się takie wsie spotkać, ale najczęściej zachowane są one we fragmentach lub występują w nich jedynie pojedyncze zagrody czy budynki.

Trzeba przyznać, że tradycyjna wieś o podstawowej funkcji rolniczej, określonym układzie przestrzennym zabudowy, utrwalonym przez wieki, z wyjątkową atmosferą pełną zapachów, dźwięków i kolorów to już przeszłość. Gwałtowne zmiany, jakie obserwujemy w jej krajobrazie, z jednej strony spowodowane są postępującą restrukturyzacją rolnictwa, polegającą na zmianach ilościowych i jakościowych dzisiejszych gospodarstw rolnych, z drugiej zaś przekształceniami w osiedla wielofunkcyjne o dominującej zabudowie jednorodzinnej typu miejskiego [Kuriata, Niedźwiecka-Filipiak, Piotrowski 2014]. W konsekwencji takich działań otrzymujemy zupełnie nową jakość tej przestrzeni, w której zatracą się tę trudną do określenia atmosferę jedności natury i ducha, ścisłego powiązania działalności mieszkańców wsi z otaczającą przyrodą, tego szczególnego klimatu, jaki wiąże się z każdym z tych miejsc [Kułakowska-Lis (red.) 2013].

Realizowane obecnie w Polsce modele zagospodarowania wsi niosą wiele zagrożeń i ograniczeń, burząc dotychczasowy ład i porządek. Mimo że samo pojęcie ładu przestrzennego zostało zdefiniowane w wielu obowiązujących dokumentach [Ustawa z 27 marca 2003; Obwieszczenie z 26 lipca 2001, s. 536; Ustawa z 24 kwietnia 2015], obserwujemy, w większości przypadków, brak spójności pomiędzy tym, co zastane, a nowymi elementami pojawiającymi się w krajobrazie wsi. W najgorszej sytuacji są miejscowości leżące bezpośrednio lub w bliskim sąsiedztwie miasta. Na ich terenie presja urbanistyczna jest największa, bo coraz większa liczba mieszkańców miast wybiera swoje miejsce do życia właśnie na wsi. W szybkim tempie powstają kolejne kolonie nowych domów czy wręcz dużych osiedli typu miejskiego, budowanych przez deweloperów. Zatracą się tym samym kanon miejsca [Myczkowski 2003], którego krajobraz wyrażał historyczne nawarstwienia, porządek lub kompozycję. Jednocześnie znikają z tego krajobrazu charakterystyczne jego elementy (I. Niedźwiecka-Filipiak nazywa je wyróżnikami [2009]), składające się na formę danego miejsca, które decydują o jego odbiorze przez obserwatora. Obiekty takie stanowią o charakterze miejsca, co jest wartością samą w sobie, pozwalają zachować ciągłość historii danej miejscowości, wzmacniają tożsamość kulturową mieszkańców wsi, pokazują i podtrzymują tradycje w zakresie budownictwa regionalnego, a także zagospodarowania przestrzennego, w tym otaczającego krajobrazu.

Za tak szybkim tempem rozrastania się obszaru wsi i wzrostu liczby jej mieszkańców nie idzie realizacja inwestycji, które powinny zaspokajać zarówno potrzeby w zakresie usług handlowych (wszelkiego rodzaju sklepy), oświatowych, zdrowot-

nych, jak i zapotrzebowania na miejsca wspólne, miejsca integracji, place zabaw czy tereny sportowo-rekreacyjne. Koniecznością staje się w takich przypadkach całościowe spojrzenie na wieś przez pryzmat dobrze skonstruowanego prawa miejscowego w postaci miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla danej miejscowości [Ustawa z 27 marca 2003]. Dogłębna analiza wszystkich zagadnień związanych z prawidłowym funkcjonowaniem wsi umożliwia budowanie takiej przestrzeni, która zaspokoi aktualne potrzeby mieszkańców, a jednocześnie nie będzie hamowała jej rozwoju w przyszłości.

Należy pamiętać, że wszelkie działania w obszarze wsi mają służyć człowiekowi, budowane muszą być na jego miarę i odpowiadać jego aspiracjom. To on w tej przestrzeni żyje, na swój sposób ją identyfikuje i w określony sposób kształtuje [Szymiski, Dawidowski 2006]. Świadomość tego, czym dysponujemy, jakie wartości powinny być priorytetowe, co należy zachować i chronić, umożliwia nam podejmowanie prawidłowych decyzji w zakresie budowania nowego wizerunku wsi, nie zatracając tego, co jest jego istotą i specyficzną wartością – wiejskiego charakteru. Stąd konieczność włączania jak najszerszej reprezentacji społeczności lokalnej do działań na rzecz własnej miejscowości, począwszy od prac nad planem miejscowym, a na realizacjach kolejnych projektów wykonawczych skończywszy. W każdym przypadku należy dążyć do podnoszenia świadomości społecznej poprzez organizowanie spotkań, zebrań wiejskich czy warsztatów. Takie podejście daje możliwość prowadzenia, w lepszym stylu i na wyższym poziomie, debaty publicznej na temat architektury i – ogólnie rzecz ujmując – gospodarki przestrzennej w danej miejscowości. Pojawia się partycypacja społeczna [Pawłowska 2008] jako jedna z metod przeciwdziałania konfliktom, bo przecież sprzeczności w gospodarce przestrzennej są nieuniknione.

Właściwe i wnikliwe rozpoznanie stanu istniejącego i posiadanych przez wieś zasobów pozwala na postawienie odpowiedniej diagnozy co do kierunków jej prawidłowego rozwoju, a w konsekwencji sensownego zarządzania zasobami, jakimi ona dysponuje. Daje to szansę na takie gospodarowanie przestrzenią, w której zachowany będzie zrównoważony rozwój.

2. Metoda badań

Podstawą wszelkich prac w zakresie kształtowania krajobrazu wiejskiego powinna być zasada szacunku i ochrony otaczającego nas świata. Aby można było ją realizować, niezbędne staje się poznanie i zrozumienie tego wszystkiego, co postrzegamy wokół siebie.

Przestrzeń wsi to materia złożona, która spełnia trzy podstawowe funkcje – jest przestrzenią gospodarczą, życiową dla jej użytkowników i służy rekreacji, w tym przypadku także dla osób przyjezdnych [Niedźwiecka-Filipiak, Kuriata 2010]. Ważne staje się to, aby wymienione funkcje pozostawały względem siebie we właściwych relacjach. Aby zachować równowagę pomiędzy nimi, musimy wiedzieć, gdzie

się to wszystko odbywa, w jakiej przestrzeni funkcjonujemy, jak ją odbieramy, jaką wartość przedstawia.

W ciągu wieków wieś zmieniała swój obraz, który dzisiaj odbieramy jako krajobraz kulturowy o szerokim i złożonym zakresie rzeczowym, a do tego zróżnicowany, w zależności od położenia na obszarze Polski. Opisanie go musi ograniczyć się do konkretnego miejsca, powinno obejmować poszczególne jego elementy i być odniesione do konkretnego czasu.

W przypadku Polanowic punktem wyjścia do badań była umowa intencyjna zawarta pomiędzy Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu a Urzędem Miejskim w Byczynie. Przedmiotem tego porozumienia było „określenie zasad wzajemnej współpracy Stron, a w szczególności w obszarze architektury i krajobrazu, wymiany doświadczeń pomiędzy sferą nauki a administracji samorządowej oraz prowadzenia wspólnych przedsięwzięć znajdujących się w obszarze zainteresowań Stron”¹. Podstawą wszelkich działań miał być udział Instytutu Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu w pracach koncepcyjnych, projektowych oraz opracowaniach z zakresu kształtowania krajobrazu kulturowego wybranych obszarów gminy Byczyna.

W tym czasie gmina przystępowała do opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Polanowice. Stąd zrodził się pomysł, aby dla tej miejscowości wykonać opracowanie dotyczące rozpoznania zasobów kulturowych wsi. W ramach umowy, która została podpisana w sierpniu 2014 roku, było opracowanie „Projekt rewitalizacji – studia i analizy do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Polanowice, gm. Byczyna” [Kuriata, Łukowiak 2015].

W trakcie zbierania danych i wykonywania inwentaryzacji urbanistycznej przeprowadzono także ankietę wśród mieszkańców wsi. Pytania ankiety obejmowały trzy grupy tematyczne: dane ogólne ankietowanego oraz jego stosunek do miejsca zamieszkania, zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi i kultywowanie tradycji. Inwentaryzację urbanistyczną wykonano zarówno dla całej wsi, jak i jej obrębu oraz dla poszczególnych działek budowlanych. W założeniu była także rozmowa z mieszkańcami i wypełnienie ankiety dla każdego gospodarstwa. Niestety, w trakcie badań trudno było przekonać wszystkich właścicieli nieruchomości do odpowiedzi na postawione w ankiecie pytania. Z 79 istniejących we wsi numerów administracyjnych ankieta została przeprowadzona w 48 gospodarstwach, co stanowi 61% ogólnej ich liczby².

¹ Porozumienie o współpracy zawarte dnia 1.08.2014 r. we Wrocławiu pomiędzy Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu, ul. C.K. Norwida 25, 50-375 Wrocław, reprezentowanym przez: prof. dr hab. Alinę Wieliczko – Prorektor ds. współpracy z zagranicą i regionem i prof. dr hab. inż. Bernarda Kontnego – Dziekana Wydziału Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji, zwanym dalej Uniwersytetem, a Urzędem Miejskim w Byczynie, Rynek 1, 46-220 Byczyna, reprezentowanym przez: mgr. Ryszarda Grünera, Burmistrza Byczyny, zwanym dalej Gminą, zwanymi również Stronami.

² Ankietę przeprowadzali, pod kierunkiem dr. Zbigniewa Kuriaty, studenci kierunku architektura krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, II stopnia studiów, którzy mieli za sobą zaję-

Na podstawie ankiet przeprowadzona została analiza zebranego materiału, której celem była odpowiedź na pytania: w jakim stopniu mieszkańcy utożsamiają się ze swoją miejscowością, czy zauważają wyjątkowość miejsca, w którym żyją, jego specyfikę i charakter, oraz czy kultywowana jest tradycja, a jeśli tak, to jaka, biorąc pod uwagę wymianę ludności w okresie po 1945 roku³. Wiedza taka daje możliwości bardziej racjonalnego podejścia do budowania nowego ładu przestrzennego wsi.

3. Obszar badań

Badania prowadzone były w czerwcu 2014 roku i obejmowały całą wieś Polanowice położoną w gminie Byczyna, w części północnej województwa opolskiego. Jest to wieś usytuowana w odległości 2 km od miasta Byczyna, na południowy zachód od niego. Ma ona rodowód średniowieczny – pierwsze wzmianki pisane o miejscowości o nazwie Polanowicz pochodzą z roku 1220.

Ryc. 1. Panorama wsi Polanowice od strony wschodniej

Autor zdjęć: Z. Kuriata

Ryc. 2. Charakterystyczne budynki mieszkalne i gospodarcze wsi

Wieś jest bardzo ciekawa pod względem układu ruralistycznego. W części północnej od głównego skrzyżowania występuje ulicówka, a na południe od niego – wieś placowa typu owalnica. Zabudowa w przeważającej części wsi jest zwarta,

cia kursowe z planowania przestrzennego i zostali dodatkowo przeszkoleni w zakresie prowadzonych prac. Udział w opracowaniu planu rewitalizacji był zajęciem dodatkowym, mającym poszerzyć wiedzę z zakresu zagospodarowania obszarów wiejskich oraz komunikacji społecznej.

³ Obszary wiejskie Śląska Opolskiego zostały w części zasiedlone po 1945 roku ludnością napływową, która pochodziła z obszarów o odmiennej kulturze rolnej od miejsca, do którego przybyła. Część nowych mieszkańców, którzy przyjechali na te tereny z dawnych polskich ziem wschodnich, traktowała przez długi czas swój pobyt tutaj tymczasowo, nie czując potrzeby zrozumienia zastanego stanu rzeczy, w tym dziedzictwa kulturowego. W przypadku wsi Polanowice odsetek ludności napływowej stanowił ponad 90%.

o regularnym układzie siedlisk. Cechą charakterystyczną zabudowy jest duża liczba budynków licowanych cegłą w kolorze czerwonym, co decyduje o indywidualnym charakterze miejscowości (ryc. 1 i 2). Jeżeli do tego dodamy obiekty budowlane, które powstały w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku, reprezentujące cechy stylistyczne odpowiadające modernizmowi w architekturze, uzyskujemy przestrzeń, która sama w sobie jest wartością. Na szczególną uwagę zasługuje kościół z kaplicą przedpogrzebową, pałac z niewielkim parkiem, budynek szkoły, budynek mieszkalny z lat dwudziestych XX wieku oraz cmentarz z murem cmentarnym i kaplicą. Zarówno te elementy, jak i cała zabudowa wsi nadaje jej niepowtarzalny charakter i urok. Większość z obiektów budowlanych jest w bardzo dobrym lub dobrym stanie technicznym, co jest niezaprzeczalnym atutem tej miejscowości.

4. Omówienie wyników badań

W badaniach ankietowych brało udział 48 osób, które wyraziły na to chęć. Każda z nich była przedstawicielem jednego gospodarstwa domowego wsi Polanowice. Założenie, aby ankietami objąć całą wieś i przeprowadzić wywiad w każdej posesji, nie mogło być zrealizowane z powodu niechęci wielu mieszkańców do udzielania odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie.

Polanowice należą do wsi średniej wielkości, w gminie kwalifikuje się ona jako wieś duża, posiada 79 numerów administracyjnych, a zamieszkuje w niej 494 osoby⁴.

Zdecydowana większość osób ankietowanych to kobiety, które stanowiły 71% ogólnej liczby osób udzielających odpowiedzi, pozostałe osoby to mężczyźni – 29%. Pod względem wieku wśród respondentów przeważali (67% badanych) ludzie w średnim przedziale wiekowym: 25–65 lat. Ludzie starsi, w wieku emerytalnym, stanowili 29%; najmniej spotkano osób młodych, w wieku do 25 lat – tylko 2 osoby (4% badanych).

Ciekawym spostrzeżeniem jest to, że wśród osób, które wyraziły chęć udzielenia odpowiedzi na zadawane przez ankieterów pytania, przeważały osoby ze średnim bądź wyższym wykształceniem. Było ich 30 (63% badanych), w tym osób mających wykształcenie średnie – 38% i wyższe 25%. Najmniejszy odsetek stanowili ludzie z wykształceniem zawodowym – 15%; wykształceniem na poziomie szkoły podstawowej legitymowało się 10 osób (22% badanych). Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia osób ankietowanych, wyższy niż podstawowy, należy stwierdzić, że świadomość społeczna i potrzeba dzielenia się własnymi spostrzeżeniami rośnie wraz z posiadanym wykształceniem.

⁴ Według informacji ze strony internetowej gminy i zapisów w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Byczyna – kierunki zagospodarowania przestrzennego. Dokument został wykonany przez pracownię urbanistyczną URB – PLAN Opole i opublikowany na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Byczynie w listopadzie 2013 roku (<http://www.byczyna.pl>).

Kolejna grupa pytań dotyczyła miejsca zamieszkania. Okazało się, że wśród osób ankietowanych znalazły się takie, które mieszkają w tej miejscowości czasowo – 2 osoby (4% osób badanych), pozostali to stali mieszkańcy miejscowości – 96% osób ankietowanych. Najwięcej osób biorących udział w ankiecie mieszka w Polanowicach od dziecka (71%). Kolejna grupa to ci, którzy zamieszkali w tej wsi przed 15 laty (25%), stażem zamieszkania krótszym niż 5 lat i 1 rok legitymowały się jedynie 2 osoby (4% badanych). Aż 92% ankietowanych deklarowało brak chęci zmiany miejsca zamieszkania i zamiar pozostania w posiadanym gospodarstwie. Biorąc pod uwagę to, że we wsi jest znaczna liczba gospodarstw rolnych – 49 zagród, wśród ankietowanych znalazły się osoby, które deklarowały przekazanie gospodarstwa następcom. Chęć sprzedaży posiadanego gospodarstwa wyraziła tylko 1 osoba. Powyższe wyniki badań świadczą o tym, że w Polanowicach mamy do czynienia ze społecznością wywodzącą się z tej miejscowości, przywiązaną do miejsca zamieszkania, co daje większe możliwości wprowadzania zmian funkcjonalnych i przestrzennych akceptowalnych przez ogół mieszkańców.

Większość osób ankietowanych oceniła standard życia na wsi jako średni (81% badanych). Wysoki standard wskazała 1 osoba, natomiast 17% ankietowanych stwierdziło, że na wsi żyje się źle i standard życia jest niski. Może się to wiązać z tym, że wieś Polanowice zachowała swój pierwotny układ przestrzenny i prawie całkowicie pierwotną zabudowę, co przez niektórych użytkowników może być odbierane negatywnie. Okazuje się, że aż 62% ankietowanych mieszka w budynkach wybudowanych do roku 1945. Są to obiekty historyczne, o ciekawej architekturze i detalu architektonicznym, wymagające specjalnego podejścia przy ich remontach. Stąd mogło to wpływać na ocenę aktualnego standardu życia. W budynkach nowych, powstałych po roku 1945, mieszkało 38% badanych, z tego 22% w budynkach powstałych w latach 1945-1980 i 16% w budynkach wybudowanych w ostatnim czasie. W najstarszej części wsi obiektów nowych jest bardzo mało, co daje możliwość zachowania tych wszystkich elementów, które podkreślają jej wiejski charakter.

Ze względu na stan zachowania większości zabudowy wsi, jej historycznie ukształtowanego układu przestrzennego oraz całego, dużego zespołu elementów ją wyróżniających, należy bardzo uważnie podchodzić do spraw remontowych poszczególnych obiektów budowlanych, zmian w zagospodarowaniu konkretnych działek, a także całej strefy zabudowanej miejscowości wraz z jej otoczeniem. Stąd w ankiecie znalazła się cała grupa pytań dotycząca tych zagadnień.

Sprawy podstawowej dotyczyło pytanie, czy planowane jest prowadzenie w posiadanym budynku (czy budynkach) prac remontowych. Twierdząco odpowiedziało 60% ankietowanych, a 40% badanych nie wyrażało takich potrzeb ani chęci. Ciekawym spostrzeżeniem jest fakt przywiązywania wagi przez ankietowanych do elementów otaczającej ich przestrzeni. Może się to wiązać z poziomem wykształcenia tych osób. Niemniej jednak aż 73% osób było zdania, że architektura budynku jest ważna, 14% uważało, że nie, a dla 13% nie miało to znaczenia i osoby te nie miały

na ten temat zdania. Tak duży odsetek osób mających świadomość znaczenia w krajobrazie wsi bryły budynku i jego wyglądu umożliwia budowanie dobrego programu jej rewitalizacji i konkretnych rozwiązań szczegółowych.

Kolejne zagadnienia dotyczyły już samego budynku, możliwości zmian jego formy czy kolorystyki. Ta grupa pytań jest istotna o tyle, że wiąże się z osobami mieszkającymi, w większości, w budynkach powstałych przed rokiem 1945. Zachowanie ich pierwotnego wyglądu jest nie bez znaczenia, wzięwszy pod uwagę to, że znaczna część budynków mieszkalnych i gospodarczych, a także obiekty użyteczności publicznej, jest licowana czerwoną cegłą i ma bardzo ciekawy, bogaty detal architektoniczny. Jest to jeden z głównych wyróżników wsi i zachowanie wszystkich jego elementów powinno być sprawą priorytetową. Stąd odpowiedź 90% respondentów, że w trakcie remontu budynku należy zachować jego bryłę, daje szansę i w pewnym stopniu gwarancję, iż jesteśmy w stanie ten piękny fragment przestrzeni wiejskiej ochronić i zachować. Pozostawienie bez zmian formy dachu deklaruje 50% ankietowanych. Duży odsetek ankietowanych zwraca uwagę na szczegóły budynku – 46% z nich nie chce zmieniać wielkości i podziału istniejących okien, a 67% zwraca uwagę na detale architektoniczne, których tak wiele widzi wokół siebie i chce ich zachowania. Tam, gdzie mamy do czynienia z obiektami ceglany, kolorystyka ścian jest naturalnym kolorem cegły, natomiast w budynkach tynkowanych preferowane są kolory jasne, pastelowe, za którymi opowiada się aż 79% ankietowanych. Tylko 8% preferuje kolorystykę ścian różnorodną, bez żadnych ograniczeń i w tonacjach ciemnych, 13% nie ma na ten temat zdania⁵.

Jak ankietowani odnoszą się do najdalszego i najbliższego otoczenia, w którym funkcjonują, biorąc pod uwagę zachowanie atrakcyjności ich miejscowości? 35% z nich jest za ścisłym zachowaniem dotychczasowego układu zabudowy wsi, 37% twierdzi, że należy zwrócić większą uwagę na poszczególne posesje i próbować zachować ich dotychczasowy układ zabudowy. 25% respondentów uważa, że zachowanie dotychczasowej formy budynków wpływa na wygląd wsi, a 23% jest za wprowadzeniem jednorodności kolorystycznej budynków, aby poprawić stronę wizualną, a tym samym atrakcyjność Polanowic.

Nad właściwym zagospodarowaniem wsi, według 52% ankietowanych, nadzór powinna sprawować gmina, wprowadzając odpowiednie zapisy w stanowiącym miejscowym prawie. Natomiast 38% osób uważa, że żadne ograniczenia nie są potrzebne i każdy na swojej posesji może robić, co chce. Niestety, taki sposób rozumowania w dłuższym przedziale czasowym doprowadzi do zupełnej degradacji

⁵ Większość budynków mieszkalnych i gospodarczych znajdujących się w Polanowicach, oprócz obiektów użyteczności publicznej wymienionych wcześniej, jest w stanie technicznym średnim i dobrym. Brak działań zmierzających do poprawy tego stanu rzeczy wynika, zarówno w przeszłości, jak i obecnie, z braku możliwości finansowych ich właścicieli.

krajobrazu wsi, a skutki tych działań będą długo w tej przestrzeni widoczne. 10% ankietowanych nie ma na ten temat zdania.

Czy życie na wsi, w przestrzeni, którą znamy od dziecka, daje nam możliwość postrzegania jej jako czegoś wyjątkowego, co należy cenić i chronić? Na pytanie: jakie elementy miejscowości uważasz za najważniejsze, odpowiedzi były następujące: 60% ankietowanych podkreśliło czyste powietrze, 25% zauważyło otaczający krajobraz, 17% dostrzegło cenną zabudowę, 8% nie miało na ten temat zdania (w przypadku tego pytania można było podać kilka elementów).

Na jakość życia człowieka, oprócz warunków materialnych, mają też znakomity wpływ aspekty niematerialne i duchowe, w tym istniejąca i przekazywana kolejnym pokoleniom tradycja. W Polanowicach zdecydowana większość ankietowanych opowiedziała się za kultywowaniem obyczajów związanych ze świętami (94%), o tradycyjnych obrzędach związanych z wsią pamiętało 29% ankietowanych. Wśród obyczajów przekazywanych w rodzinie na pierwszym miejscu znalazły się te związane z kultywowaniem tradycji obchodzenia świąt, przede wszystkim katolickich, w gronie rodzinnym. To zacieśnianie więzi rodzinnych odbywa się także przy okazji spotkań okolicznościowych, na co wskazywali respondenci. Tradycyjną potrawą, zapamiętaną z domu, jaka pojawia się w ankiecie, są pierogi ruskie i kluski śląskie. Wynika to z miejsca pochodzenia przodków. Pamiętać należy, że w roku 1945 została przerwana ciągłość kulturowa tych obszarów, ludność niemiecką przesiedlono do Niemiec, a na jej miejsce przybyli przesiedleńcy ze wschodnich terenów Polski oraz z Polski centralnej. Stąd takie, a nie inne potrawy dominują w odpowiedziach osób ankietowanych. Większość odpowiadających jako tradycyjną potrawą regionalną wybrała pierogi ruskie, co świadczy o zacieraniu się różnic związanych z pochodzeniem na rzecz promocji produktu lokalnego budującego markę danego miejsca.

5. Zakończenie

Mając na uwadze zarządzanie krajobrazem kulturowym danej miejscowości, w pierwszej kolejności musimy ocenić jej układ przestrzenny, a więc wykształcony i istniejący zasób ruralistyczny, obejmujący zarówno tereny zabudowy, jak i obszary otaczające o określonej organizacji przestrzennej, a następnie stopień zachowania wartości materialnych i niematerialnych decydujących o specyfice i klimacie miejsca.

Wieś Polanowice wywołuje korzystne wrażenie od zewnątrz dzięki wpasowaniu w naturalne otoczenie, posiadaniu czytelnego i logicznie ukształtowanego układu przestrzennego oraz sylwety panoramy architektonicznej. Od wewnątrz wieś ma spójny pod względem użyteczności system komunikacji oraz zieleni, usytuowania zagród i budynków w stosunku do ulicy wiejskiej, kolorystyki elewacji budynków oraz ich detalu architektonicznego. Obszar zabudowany wsi nie jest monotony pod względem układu przestrzennego i zastosowanych form budynków. W najstarszej części wsi nie ma nadmiernego zróżnicowania wyżej wymienionych elementów.

Osiedle wpisuje się w naturalny krajobraz, ale jest też w tym krajobrazie, typowo rolniczym, właściwie wyeksponowane.

Tak przedstawia się ocena miejscowości wykonana na bazie przeprowadzonych studiów i analiz wybranych elementów zagospodarowania wsi. Ale czy tak też swoją miejscowość odbierają jej mieszkańcy, czy ich spojrzenie na przestrzeń, w której żyją, odpowiada wynikom przedstawionym powyżej? Odpowiedzi na te pytania mogli udzielić jedynie sami zainteresowani, traktując ankietę jako formę konsultacji społecznych. W większości przypadków poglądy mieszkańców Polanowic są zbieżne z wytycznymi wynikającymi z opracowanego projektu rewitalizacji dla tej miejscowości⁶. Daje to nadzieję, że kolejne działania władz gminy, obejmujące realizację rozwiązań szczegółowych w zakresie organizacji przestrzennej wsi i jej wielokierunkowego rozwoju, znajdą akceptację większości mieszkańców.

Widzenie wsi nie powinno być związane z naszym wyidealizowanym jej obrazem, lecz raczej odzwierciedlać stan faktyczny miejsca, które obserwujemy, czym ono dysponuje i co stanowi o jego faktycznym potencjale. Zadanie dla wszystkich to nowa przestrzeń Polanowic z uwarunkowaniami wynikającymi z posiadanych zasobów kulturowo-krajobrazowych i warunków lokalnych, przestrzeń spójna, zachowująca klimat tego miejsca, pełna symboli związanych z wsią, a jednocześnie dająca nieograniczone możliwości rozwoju zarówno jednostki, jak i całej społeczności lokalnej.

Literatura

- Kułałowska-Lis J. (red.), 2013, *Kresy w starej fotografii*, Wydawnictwo BOSZ, Olszanica.
- Kuriata Z., Łukowiak M., 2015, *Modernizm w Polanowicach – inne spojrzenie na wieś. Modernism in Polanowice – a different approach to a rural area*, Architektura Krajobrazu, vol. 46, nr 1, s. 46-64.
- Kuriata Z., Niedźwiecka-Filipiak I., Piotrowski M., 2014, *Kształtowanie tradycyjnego krajobrazu obszarów wiejskich – programy i metody (Shaping the traditional landscape of rural areas – programs and methods)*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, nr 23, s. 177-202.
- Myczkowski Z., 2003, *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*, Monografia nr 285, Seria Architektura, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 35-38.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2009, *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*. Monografia, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Niedźwiecka-Filipiak I., Kuriata Z., 2010, *Architektura krajobrazu w Programie Odnowy Wsi Polskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2001 roku o ogłoszeniu Koncepcji polityki przestrzennej kraju, M.P. nr 26, poz. 432.

⁶ Na etapie realizacji projektu rewitalizacji wsi Polanowice organizowane były zebrania wiejskie, w których uczestniczyli mieszkańcy wsi oraz władze gminy. Na spotkaniach tych prezentowane były wyniki studiów i analiz wybranych elementów zagospodarowania wsi oraz możliwości i kierunki jej rozwoju.

- Pawłowska K., 2008, *Idea i metody partycypacji społecznej w architekturze krajobrazu*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 10.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Byczyna – kierunki zagospodarowania przestrzennego. Dokument opublikowany na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Byczynie w listopadzie 2013 roku, <http://www.byczyna.pl> (11.09.2015).
- Szymski A.M., Dawidowski R., 2006, *Architektura krajobrazu*, Wydawnictwo Walkowska, Szczecin.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, Dz.U. z 2015, poz. 774.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. z 2003, nr 80, poz. 717, art. 2.